

the high level of attacks by Dunkirk and Ostend privateers, in Spanish service, on Dutch merchant shipping and the herring fleets. Despite continuous and often very bitter complaints from the merchants and seafaring population the navy was simply unable to cope with the challenge effectively.

By contrast, the 'new navy' used mainly purpose-built warships not the often converted merchant vessels of the past, had a trained and permanent officer corps with a proper career structure, and was generally much more successful than its predecessor in protecting Dutch shipping, trade and colonies. Nor does it escape Bruijn's notice — and this is surely a crucial point — that the great Dutch navy, the one on which huge resources were spent, and which made a real impact, was entirely a product of the post-1648 situation when Dutch shipping and commerce outside the Baltic grew strongly down to 1672. He is equally correct, I would suggest, in explaining the precipitate decline of the navy, a decadence, as he puts it 'obvious to most observers' by 1740, to the contraction in Dutch commerce and shipping characteristic of the second quarter of the eighteenth century and subsequent decades.

I have only one substantive criticism. With its 219 pages of actual text, the book is relatively short. This seems a pity given the lack of any other book on the subject. For there are a number of sections, such as his extremely interesting discussion of naval seamen's wages or the scheme for paying compensation to seamen wounded in action, which ideally should have been somewhat longer and more detailed. It would have been good also to have found more discussion of the subject of religion (and also political ideology) in the navy. If such topics had been dealt with more fully it would have been in every respect a definitive work. But as it is it is a fine achievement and indispensable to anyone interested in maritime history or the Dutch Golden Age.

Jonathan Israel

A. Mirto, H. Th. van Veen, *Pieter Blaeu: Lettere ai Fiorentini Antonio Magliabechi, Leopoldo e Cosimo III de' Medici e altri, 1660-1705* (Florence: Istituto universitario Olandese di storia dell'arte, Amsterdam-Maarssen: APA Holland university press, 1993, xiv + 322 blz., f85,-, ISBN 90 302 1298 5).

Tussen het groothertogdom Toscane en de Republiek bestonden in de zeventiende en achttiende eeuw vele contacten zowel op politiek niveau als in de persoonlijke sfeer. De haven van Livorno vormde vanaf het midden van de zeventiende eeuw voor de Republiek een belangrijk strategisch steunpunt voor de handel op de Levant. Daarnaast was er sprake van een bescheiden handel tussen beide naties. Op het terrein van de wetenschap bestond er wederzijds belangstelling voor eikaars ontdekkingen en publikaties. Christiaan Huygens, Nicolaas Heinsius, Swammerdam, Boerhaave en vele anderen onderhielden levendige betrekkingen met het intellectuele circuit van de verschillende Florentijnse academies.

Dat in de staatsarchieven van Florence en Livorno een schat aan bronnen over dit onderwerp ligt te wachten op bestudering is sinds *Tuscany and the Low Countries. An introduction to the sources and an inventory of four Florentine libraries* door Henk van Veen en Andrew McCormick (Florence, 1985) genoegzaam bekend. In het Staatsarchief, de Biblioteca Nazionale en de Biblioteca Riccardiana bevinden zich 162 brieven van Pieter Blaeu, telg in de derde generatie van de beroemde uitgeverfamilie. Op het bestaan van de brieven is al in 1901 door Blok de aandacht gevestigd in zijn *Verslag van onderzoekingen naar de archivalia in Italië*.

Sommige ervan waren in hun geheel of gedeeltelijk reeds gepubliceerd (Geisenheimer, 1911; H. van Veen, 1982; Mirto, 1984; Goldberg, 1988). De hier besproken uitgave vormt echter een integrale editie van alle 162 brieven plus 8 minuten van antwoordbrieven van kardinaal Leopoldo en Cosimo III. Zij is om meerdere redenen alleszins de moeite waard.

Ook Hoogewerff had op het belang van de brieven gewezen in zijn boek van 1911 over de twee bezoeken van Cosimo de' Medici aan de Republiek in 1667 en 1669, waarbij deze een grote belangstelling aan de dag legde voor de politieke, culturele en economische ontwikkelingen in ons land. Tijdens diens verblijf te Amsterdam trad Pieter Blaeu op als zijn cicerone. Blaeu was voor hem geen onbekende, want al in 1660, tijdens een zakenreis naar Italië voor de uitgeverij van zijn vader Joan, was Pieter in Florence aan het groothertogelijke hof geïntroduceerd door de bibliothecaris van de Medici Antonio Magliabechi. Vanaf dat jaar dateert een levenslange briefwisseling tussen Magliabechi en Blaeu, die pas met de dood van Blaeu in 1706 zou eindigen. Deze correspondentie tussen uitgever en bibliofiel vormt dan ook het leeuwendeel van de brievenuitgave (nrs. 1-116). Die met kardinaal Leopoldo (nrs. 121-150) en Cosimo III (nrs. 151-162) nemen eveneens een belangrijke plaats in. Blaeu's zakelijk belang was boeken uitgeven en verkopen (ook van anderen) en daarin was hij voor wat Toscane betreft zeer succesvol. Door aantrekkelijke leveringsvoorwaarden wist Blaeu de concurrentie buiten de deur te houden. In zijn in vloeiend Italiaans geschreven brieven attendeerde hij op nieuwe wetenschappelijke edities in Europa en bemiddelde tussen Magliabechi en vooraanstaande geleerden in de Republiek met het oog op publikatie van natuurlijkwetenschappelijke resultaten van Florentijnse onderzoekers. Ook kondigde hij daarin aankoop en verscheping aan van door Magliabechi en anderen bestelde boeken. Aan Leopoldo en Cosimo verschaftte hij informatie over reisverslagen naar Indië, China en Japan, maar daarnaast leverde hij hun atlassen, uitgaven van klassieke auteurs en rooms-katholieke liturgische geschriften, door de firma Blaeu zelf met het oog op de Italiaanse markt uitgegeven. Bij voorkomende gelegenheden spande hij zich in om kunstwerken te traceren voor Leopoldo's fameuze zelfportretten verzameling, of bemiddelde bij de aankoop van werken van gewaardeerde schilders, zoals van de zeeschilder Willem van de Velde de oude. Toscaanse reizigers konden tijdens hun verblijf te Amsterdam rekenen op zijn gastvrijheid en steun. Had hij in het huidige Nederland geleefd, dan was Pieter Blaeu voor zijn rol als cultureel ambassadeur ongetwijfeld door beide landen beloond met een hoge onderscheiding.

Ook de Europese politiek komt in de brieven aan de orde. De Engelse oorlogen en de overval van Lodewijk XIV op de Republiek worden zakelijk becommentarieerd en op hun politieke gevolgen geanalyseerd. Het nieuws van de talloze zeeslagen en de raids tegen de Engelsen wordt trouw doorgebrieft zonder het opgeklopte nationalisme, dat de latere Nederlandse geschiedschrijvers er aan ophingen. Het belang van de vrije vaart was voor de firma Blaeu dan ook van levensbelang, daar de goedkoopste en meest zekere wijze van verzending van boeken over zee ging. Zelfs werd Blaeu af en toe door groothertog Cosimo gevraagd te bemiddelen in gevallen van wrijving tussen het Toscaanse hof en koning-stadhouder Willem III. Door inschakeling van zijn contacten wist hij deze delicate opdrachten tot een goed einde te brengen. De uitgave van deze belangwekkende verzameling brieven is voorbeeldig. De gedegen inleiding is tweetalig (Italiaans en Engels), de Italiaanse brieven zelf zijn onvertaald uitgegeven en voorzien van informatieve noten. Dat een Engelse vertaling de uitgave prohibitief duur zou hebben gemaakt is licht te begrijpen. Dat excuus is echter niet aan te voeren voor het feit, dat de auteurs van de boeken, die in de brieven ter sprake komen, op enkele uitzonderingen na niet in de index zijn opgenomen. Voor de onderzoeker van de wetenschapsgeschiedenis is dit een lastige omissie. Maar voor het overige niets dan lof.

J. P. de Valk, *Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der rooms-katholieke kerk in Nederland, 1727-1831, IV, Inventaris van Romeinse archivalia betreffende het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, 1813-1831* (deel IV, 2 banden, Rijks Geschiedkundige Publikation, Grote Serie, nr. 215 Chronologische lijst van documenten, nr. 216 Archieven, overzichten en indices; 's-Gravenhage: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 1991, (nr. 215) xxvii+773 blz., ISBN 90 5216 027 9 439; *Idem*, (nr. 216) 272 blz., ISBN 90 5216 028 7, f130,-, (2 bnd.), ISBN 90 5216 026 0 (compl.)).

De enige tientallen jaren geleden verschenen eerste twee delen (tot 1795) en het in de jaren zeventig verschenen derde deel (1795-1813), respectievelijk uitgegeven door P. Polman OFM en P. J. van Kessel, waren nog klassiek geannoteerde tekstuitgaven. In navolging van soortgelijke buitenlandse publikaties is deel IV dat niet meer. Hoe zou het ook kunnen waar het 5448 documenten betreft, die naar schatting een dertig- tot vijfendertigduizend bladzijden omvatten. De samensteller koos voor een geheel andere werkwijze. In de lijvige eerste band geeft hij een chronologisch genummerde lijst van de archiefstukken met een korte aanduiding van de inhoud en onder verwijzing naar een gedetailleerd overzicht van de ruim vijfhonderd onderzochte archiefeenheden. Het verschafte hem de mogelijkheid om, afgezien van al te specialistisch materiaal, het resultaat zonder subjectieve selectie aan te bieden. Dat is van belang, omdat — zoals De Valk zelf in zijn methodische inleiding te kennen geeft — de tijdgebondenheid van vroegere selectiecriteria genoegzaam is gebleken. Zo is onder meer het referentiekader van de moderne historicus door mentaliteitshistorische probleemstellingen verrijkt. In de tweede band worden de onderzochte archieven, waaronder ter aanvulling ook het Brusselse Rijksarchief en enkele Nederlandse archieven, nader beschreven. Daarin vindt men ook een knappe schets van de institutionele en biografische context, alsmede een lijst van de gedrukte bronnen en de geraadpleegde literatuur. Ten slotte is er de onmisbaar houvast biedende algemene index van personen, zaken, plaatsen en correspondenties.

Met dit al is het duidelijk dat de verzameltitel van deze uitgave strikt genomen onjuist is geworden. Dat is hij ook om nog een andere reden. Zoals uit de titel van deel IV blijkt, bestrijkt de inventaris de geschiedenis van Noord en Zuid. Dat was voor de betreffende periode onvermijdelijk maar niet minder redengevend om tot de gehanteerde werkwijze over te gaan. Samen bieden de beide banden een handwijzer die getuigt van indrukwekkende deskundigheid, haarfijne nauwkeurigheid en derhalve chronisch blijvende betrouwbaarheid. Wie zoekt naar feiten en achtergronden die de mislukking van Willem I's Verenigd Koninkrijk gedetailleerder kunnen verklaren, kan niet zonder deze RGP-delen. Bij het drama van de 'Scheuring' hebben immers kerkelijke factoren een wezenlijke rol gespeeld. Hij of zij die zich tot een dergelijk onderzoek geroepen voelt, kan nu eerst op aanwijzing van deel IV van de *Romeinse bescheiden* eens rustig gaan studeren op wat anderen eerder op grond van een deel van de daarin beschreven archivalia hebben beweerd. Vervolgens dient te worden vastgesteld wat vooraf hier in de Lage Landen aan bronnen moet worden doorgenomen. Heeft de onderzoeker dienovereenkomstig aan research gedaan, dan is het geraden eerst met De Valk te spreken. Een gesprek kan hem of haar behoeden voor tijdrovende misstappen en deprimerende ervaringen, obstakels die de Eeuwige Stad—ik beperk me hier tot het historisch onderzoek—maar al te talrijk in petto heeft. Men hoede zich als aankomend onderzoeker echter ook voor een perfectiedrang als waarmee de voorbeeldige bewerkster is behept. De Valk deelt bijvoorbeeld mee dat de meer dan vijfduizend delen van een der vele Romeinse archieven 'helaas' niet vrij te raadplegen zijn (Band 2, 173). Wie binnen redelijke tijd tot een afgeronde studie wil komen, doet er goed aan over zo'n omstandigheid wat opgewekter te denken!

J. A. Bornewasser